

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ
يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ
ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ ذَلِكَمْ أَزْكَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ
لَا تَعْلَمُونَ (232) وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ
حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى
الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا
تُكَلِّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا
مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا
فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا

اللَّهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (233) وَ
الَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ
بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَ عَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ
فَلَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ
بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (234) وَ لَا
جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ
أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَ
لَكِنْ لَا تُؤَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَ
لَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَ
اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَ
اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ (235)

~~~~~

When ye divorce women, and they fulfil the term of their ('Iddat), do not prevent them from marrying their (former) husbands, if they mutually agree on equitable terms. This instruction is for all amongst you, who believe in Allah and the last day. That is (the course making for) most virtue and purity amongst you and Allah knows, and ye know not. The mothers shall give suck to their offspring for two whole years, if the father desires to complete the term. But he shall bear the cost of their food and clothing on equitable terms. No soul shall have a burden laid on it greater than it can bear. No mother shall be treated unfairly on account of her child. Nor father on account of his child, an heir shall be chargeable in the same way. If they both decide on weaning, by mutual consent, and after due consultation, there is no blame on them. If ye decide on a foster-mother for your offspring, there is no blame on you, provided ye pay (the foster mother) what ye offered, on equitable terms. But fear Allah and know that Allah sees well what ye do. If any of you die and leave widows behind, they shall wait concerning themselves four months and ten days: when they have fulfilled their term, there is no blame on you if they dispose of themselves in a just and reasonable manner. And Allah is well acquainted with what ye do. There is no blame on you if ye make an offer of betrothal or hold it in your hearts. Allah knows that ye cherish them in your hearts: but do not make a secret contract with them except in terms honourable, nor resolve on the tie of marriage till the term prescribed is fulfilled. And know that Allah knoweth what is in your hearts, and take heed of Him; and know that Allah is oft-forgiving, most forbearing.

~~~~~

جب تم اپنی عورتوں کو طلاق دے چکو اور وہ اپنی عدت پوری کر لیں، تو پھر اس میں مانع نہ ہو کہ وہ اپنے زیر تجویز شوہر سے نکاح کر لیں، جب کہ وہ معروف طریقے سے باہم مناکحت پر راضی ہوں۔ تمہیں نصیحت کی جاتی ہے کہ ایسی حرکت ہر گز نہ کرنا، اگر تم اللہ اور روز آخر پر ایمان لانے والے ہو۔ تمہارے لیے شائستہ اور پاکیزہ طریقہ یہی ہے کہ اس سے باز رہو۔ اللہ جانتا ہے، تم نہیں جانتے۔ جو باپ چاہتے ہوں کہ ان کی اولاد پوری مدت رضاعت تک دودھ پئے تو مائیں اپنے بچوں کو کامل دو سال دودھ پلائیں۔ اس صورت میں بچے کے باپ کو معروف طریقے سے انھیں کھانا کپڑا دینا ہوگا۔ مگر کسی پر اس کی وسعت سے بڑھ کر بار نہ ڈالنا چاہیے۔ نہ تو ماں کو اس وجہ سے تکلیف میں ڈالا جائے کہ بچہ اس کا ہے، اور نہ باپ ہی کو اس وجہ سے تنگ کیا جائے کہ بچہ اس کا ہے۔ دودھ پلانے والی کا یہ حق جیسا بچے کے باپ پر ہے، ویسا ہی اس کے وارث پر بھی ہے۔ لیکن اگر فریقین باہمی رضامندی اور مشورے سے دودھ چھڑانا چاہیں، تو ایسا کرنے میں کوئی مضائقہ نہیں۔ اور

اگر تمہارا خیال اپنی اولاد کو کسی غیر عورت سے دودھ پلوانے کا ہو، تو اس میں بھی کوئی حرج نہیں، بشرطیکہ اس کا جو کچھ معاوضہ ملے، وہ معروف طریقے پر ادا کرو۔ اللہ سے ڈرو اور جان رکھو کہ جو کچھ تم کرتے ہو، سب اللہ کی نظر میں ہے۔ تم میں سے جو لوگ مرجائیں، ان کے پیچھے اگر ان کی بیویاں زندہ ہوں، تو وہ اپنے آپ کو چار مہینے، دس دن روکے رکھیں۔ پھر جب ان کی عدت پوری ہو جائے، تو انھیں اختیار ہے، اپنی ذات کے معاملے میں معروف طریقے سے جو چاہیں کریں۔ تم پر اس کی کوئی ذمہ داری نہیں۔ اللہ تم سب کے اعمال سے باخبر ہے۔ زمانہ عدت میں خواہ تم ان بیوہ عورتوں کے ساتھ منگنی کا ارادہ اشارے کنائے میں ظاہر کر دو، خواہ دل میں چھپائے رکھو دونوں صورتوں میں کوئی مضائقہ نہیں۔ اللہ چاہتا ہے کہ ان کا خیال تو تمہارے دل میں آئے گا ہی۔ مگر دیکھو، خفیہ عہد و پیمان نہ کرنا۔ اگر کوئی بات کرنی ہے، تو معروف طریقے سے کرو۔ اور عقد نکاح باندھنے کا فیصلہ اس وقت تک نہ کرو، جب تک عدت پوری نہ ہو جائے۔ خوب سمجھ لو کہ اللہ تمہارے دلوں

کا حال تک جانتا ہے۔ لہذا اس سے ڈرو اور یہ بھی جان لو کہ اللہ برباد ہے)

چھوٹی چھوٹی باتوں سے) درگزر فرماتا ہے۔

جب تুম अपनी औरतों को तलाक दे चुके और वे अपनी इद्दत पूरी कर लें, तो फिर इसमें मानेअ न हो कि वे अपने ज़ेरे-तजवीज़ शौहर से निकाह कर लें जबकि वे मारुफ़ तरीके से बाहम मुनाकिहत पर राज़ी हों | तुम्हें नसीहत की जाती है कि ऐसी हरकत हरगिज़ न करना, अगर तुम अल्लाह और रोज़े-आखिर पर ईमान लानेवाले हो | तुम्हारे लिए शाइस्ता और पाकीज़ा तरीका यही है कि इससे बाज़ रहो | अल्लाह जानता है तुम नहीं जानते | जो बाप चाहते हों कि उनकी औलाद पूरी मुद्दते-रिज़ाअत तक दूध पिए तो माँ अपने बच्चों को कामिल दो साल दूध पिलाए | इस सूरत में बच्चे के बाप को मारुफ़ तरीके से उन्हें खाना-पकड़ा देना होगा | मगर किसी पर उसकी वुसअत से बढ़कर बार न डालना चाहिए | न तो माँ को इस वजह से तकलीफ़ में डाला जाए कि बच्चा उसका है, और न बाप ही को इस वजह से तंग किया जाए कि बच्चा उसका है - दूध पिलानेवाली का यह हक़ जैसा कि बच्चे के बाप पर है, वैसा ही उसके वारिस पर भी है - लिकिन अगर फरीकैन बाहमी रजामन्दी और मशविरे से दूध छुड़ाना चाहें, तो ऐसा करने में कोई मुज़ायका नहीं | और अगर तुम्हारा खयाल अपनी औलाद को किसी गैर-औरत से दूध पिलवाने का हो, तो उसमें भी हरज नहीं, बशर्ते कि उसका जो कुछ मुआवज़ा तय करो, वह मारुफ़ तरीके पर अदा करो | अल्लाह से डरो और जान रखो कि

~~~~~

जो कुछ तुम करते हो, सब अल्लाह की नज़र में है तुममें से जो लोग मर जाएँ, उनके पीछे अगर उनकी बीवियाँ जिन्दा हों, तो वे अपने आप को चार महीने, दस दिन रोके रखें | फिर जब उनकी इद्दत पूरी हो जाए, तो उन्हें इखतियार है, अपनी ज़ात के मामले में मारुफ़ तरीक़े से जो चाहें करें | तुमपर उसकी कोई ज़िम्मेदारी नहीं | अल्लाह तुम सबके आमाल से बाख़बर है | ज़माने-इद्दत में खाह तुम उन के बेवा औरतों के साथ मंगनी का इरादा इशारे-कानाए में ज़ाहिर कर दो, खाह दिल में छिपाए रखो, दोनों सूरतों में कोई मुजाइका नहीं | अल्लाह जानता है कि उनका खयाल तो तुम्हारे दिल में आएगा ही | मगर देखो, खुफ़िया अहदो-पैमान न करना | अगर कोई बात करनी है तो मारुफ़ तरीक़े से करो | और अक्दे-निकाह बाँधने का फ़ैसला उस वाक़्त तक न करो जब तक कि इद्दत पूरी न हो जाए | ख़ूब समझ लो कि अल्लाह तुम्हारे दिलों का हाल तक जानता है | लिहाज़ा उससे डरो और यह भी जान लो कि अल्लाह बुर्दबार है (छोटी-छोटी बातों से) दरगुज़र फ़रमाता है |